

Järnålderslämningar i Varnumsviken, Kristinehamn

Arkeologisk förundersökning

RAÄ 4:1
Västervik 1:2
Kristinehamns socken
Värmland

Katherine Bless Karlsen

Järnålderslämningar i Varnumsviken, Kristinehamn

Arkeologisk förundersökning

RAÄ 4:1
Västervik 1:2
Kristinehamns socken
Värmland

Katherine Bless Karlsen

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2009

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISSN: 1653-7408
ISBN: 978-91-86255-70-1

Tryck: Just Nu, Västerås 2009.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	6
Antikvarisk bakgrund.....	7
Skriftliga källor.....	7
Topografi och fornlämningsmiljö.....	7
Genomförande.....	10
Undersökningsområde.....	10
Syfte och inriktning.....	11
Undersökningsmetod.....	12
Undersökningsresultat.....	12
Tolkning och utvärdering.....	14
Referenser.....	15
Kart- och arkivmaterial.....	15
Websidor.....	15
Litteratur.....	15
Tekniska och administrativa uppgifter.....	16
BILAGOR.....	17
Bilaga 1. Schakttabell.....	17
Bilaga 2. Anläggningstabell.....	17
Bilaga 3. Vedartsanalyser.....	18
Bilaga 4. ¹⁴ C-analyser.....	19

Sammanfattning

Personal från Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen (KM) utförde under juni månad 2008 en arkeologisk förundersökning i avgränsande syfte norr och nordöster om gravfältet RAÄ 4:1 vid fastigheten Västervik i Kristinehamn. Bakgrunden för undersökningen var Kristinehamn kommuns avsikt att färdigställa en gång- och cykelväg mellan Kristinehamn och området kring Gustavsvik och Kroksvik.

Mellan Österviks kapell och Västervik kommer den planerade gång- och cykelvägen att löpa parallellt med och söder om järnvägsspåret i öst-västlig riktning, för att sedan vika av mot sydväst längs väg 606 där den ansluter till och förläggs i befintlig vägbana strax norr om och intill gravfältet. Förundersökningsområdet var totalt 140 x 15 meter och utgjordes av den västligaste delen av denna sträcka.

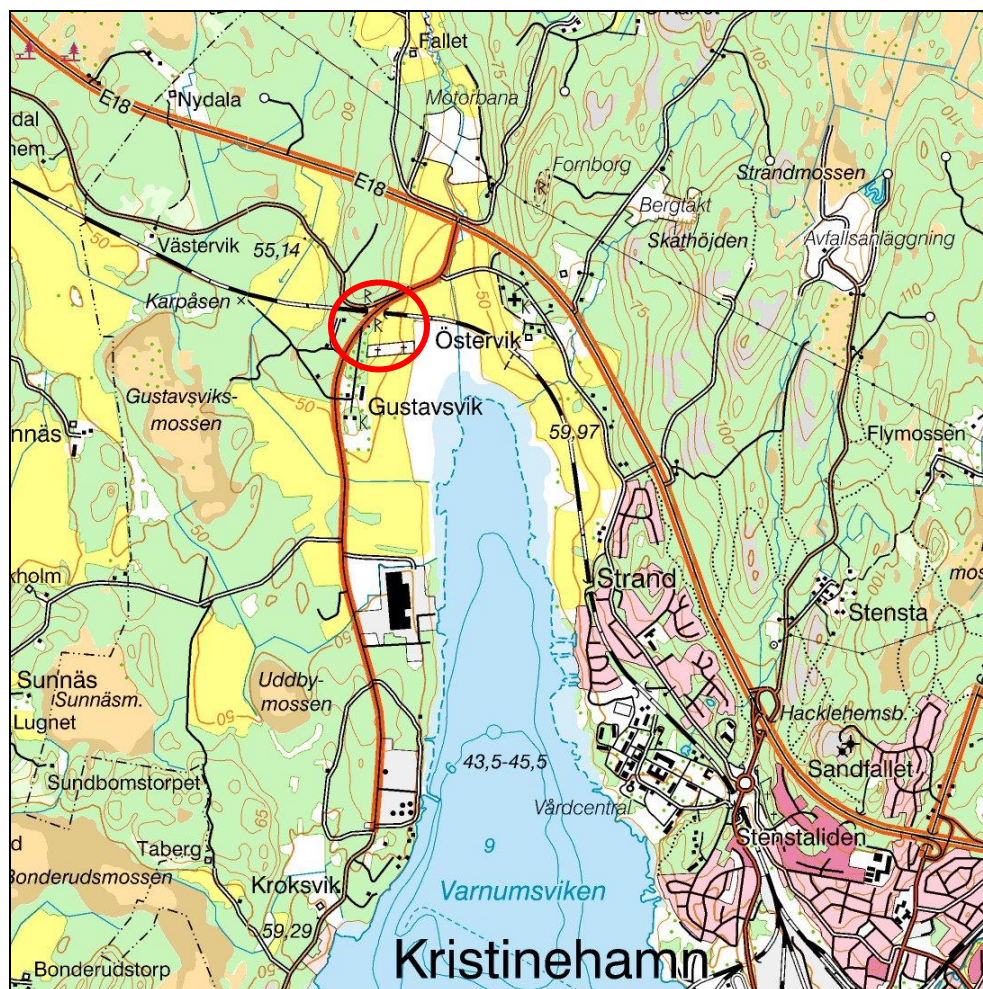
Förundersökningen genomfördes genom grävning av åtta sökschakt strax öster om gravfältet RAÄ 4:1. I den sydöstligaste delen av förundersökningsområdet framkom ett fossilt röjnings-/odlingslager (A 445) från förromersk järnålder och i nordöst en överplöjd hård (A 311) daterat till yngre romartid/folkvandringstid. Ingen ytterligare gravlämningar framkom vid undersökningen.

Längs åkerkanten i hela den västligaste delen av förundersökningsområdet, intill järnvägsspåret och väg 606, kunde det påvisas spår efter röjning av åkerytan i form av lösa röjningsstenar, stenlyft, brända trärötter och träkol i matjorden, samt ett nyare tids röjningsröse (A 262). I detta område framkom även fynd av tegel och enstaka bitar yngre rödgods, vilket indikerar aktiviteter i nyare tid.

Inledning

Personal från Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen (KM) utförde under juni månad 2008 en arkeologisk förundersökning i avgränsande syfte av gravfältet RAÄ 4:1 vid fastigheten Västervik i Kristinehamn. Bakgrunden för undersökningen var Kristinehamn kommuns avsikt att färdigtställa en redan påbörjat gång-/cykel- och ridväg mellan Kristinehamn och området kring Gustavsvik och Kroksvik.

Gravfältet gav indikationer om att ytterligare fornlämningar utan synlig markering ovan mark kunde finnas inom det planerade vägområdet. Länsstyrelsen beslutade därför att en förundersökning skulle utföras. Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen tilldelades uppdraget genom direktval av undersökare. Förundersökningen genomfördes i perioden 9-11 juni 2008 och bekostades av Kristinehamns kommun. Länsstyrelsens beslut är daterat 2008-05-22 (dnr. 431-20481-2007).

Figur 1. Undersökningsplatsens läge, markerat med en röd ring. Utdrag ur digitala Gröna kartan. Skala 1:50 000.

Antikvarisk bakgrund

Skriftliga källor

Enligt det äldre kartmaterialet har det legat två gårdar vid Varnumsviken åtminstone sedan 1600-talet; Västervik på västra sidan av viken och Östervik på östra sidan av viken. Dessa gårdar finns markerade redan på den äldsta länskartan från sent 1600-tal (LL/95) och är namngivna på kartorna från 1700-talet och framåt (R81-1:1; GK/12; J243-71-1). Gårdsnamnet Västervik har skriftliga belägg från 1633 (Wästervijk 1633, Westre Wijk 1643, Westerwijk 1645, Wäster-Wijks ägor 1654, Westervik 1756). En äldre namnform *Vik* är belagt från 1425. I källorna syftar detta namn huvudsakligen på Västervik, där Gustavsviks herrgård ligger i dag (viik och Wick 1425, Wijk 1683), men även på Östervik (Wik gård 1640).

Då namnet *Vik* är av äldre typ och syftar direkt på belägenheten vid viken, indikerar det att detta är den äldsta gården i Varnumsviken. Det är därför inte orimligt att se gårdsnamnet *Vik* i samband med gravfältet RAÄ 4:1 och en mer eller mindre kontinuerlig bebyggelse fram till vår tid.

Västervik fungerade som herrgård i släkten Lindroths ägo på 1700-talet och ägdes bland annat av Georg Adlersparre under 1800-talet. Gården skall ha bytt namn till Gustavsvik efter ett besök av kung Gustaf III år 1772 (Värmland.se).

Figur 2. Nordvästra delen av gravfältet RAÄ 4:1 och väg 606 efter anläggandet av gång- och cykelvägen. På höjden i bakgrunden ligger kolerakyrkogården RAÄ 55:1. Fotograferat mot nordöst av Katherine Bless Karlsen.

Topografi och fornlämningsmiljö

Gravfältet RAÄ 4:1 är beläget på en låg, i nord-syd orienterad moränrygg innerst i Varnumsviken, strax norr om Kristinehamn. Höjdläget är ca 50 meter över havet. Enligt uppgifterna i FMIS består fornlämningen av fyra högar och tolv stensättningar. Högarna är 6 – 8 meter i diameter och 0,5 – 0,7 meter höga. Två har kantränna, den största med brygga mot en stensättning i nordöst. Två av högarna har mittgrop medan den största har fyra smågropar. Stensättningarna är runda, 4 – 7 meter i diameter och 0,2 – 0,3 meter höga. Samtliga är övertorvade, men några har enstaka stenar i ytan. Fyra av stensättningarna är kantskadade mot öst vid dike mot åker.

Fornlämningsområdet avgränsas i dag av åkermark i öster och söder medan väg 606 och allén ned mot Gustavsviks herrgård utgör avgränsningen i norr och väster. Gravfältet är gleset bevuxet med ekar och björkar. Området utgör ett fornvårdsområde och vårdas med slätter.

Höjdryggen som gravfältet ligger på är tydligt avskuret vid anläggandet av väg 606 (se figur 2). Detta kan även ha beskurit den nordvästligaste delen av gravfältet. Den äldsta vägen genom området har sannolikt gått norr om gravfältet (se LL/95; GK/12; R81-1:1), medan vägen ned mot Gustavsviks herrgård ligger längs västra kanten av gravfältet (J243-71-1; J112-71-20; J133-10E 6a 64). Södra delen av denna väg utgör än i dag allén ned till Gustavsviks herrgård, men fortsättningen av vägen kan fortfarande tydligt ses i terrängen norr om väg 606 (Figur 4).

Figur 3. Utdrag ur fastighetskartan med registrerade fornlämningar och kulturbeskyddade lämningar vid Gustavsvik markerade med rött. Förundersökningsområdet är markerade med rosa färg. Norr är upp på kartan. Skala 1:5000.

Området besöktes år 1866 av antikvitetsintendenten N. G. Djurklou. Enligt Djurklous anteckningar skall det ha legat ett gravröse på samma sida av vägen som gravfältet: "Wid Gustafsvik (förr Westerwik) fanns i backslutningen straxt öster om alleen ett stort kummel alldeles invid landsvägen. Af detta finns numera föga kvar sedan en mängd sten blifwit använd till stenmurar" (Djurklou 1954:72). Gravfältet beskrivs på denna tidpunkt som bestående av "flera, till största delen i grund förstörda ätthögar, hvaruti krukor och jernsaker anträffas" (Djurklou 1954:73) och var således skadat redan på mitten av 1800-talet.

Gravfältet kan preliminärt dateras till järnålder. Det ligger i dag mitt mellan Gustavsviks kyrkogård (RAÄ 3:1) som dateras till medeltid/nyare tid och kolerakyrkogården (RAÄ 55:1) från omkring 1850. Bruket av området som gravplats har därmed kontinuitet över mycket lång tid. Strax norr om järnvägen ligger även två möjliga stensättningar, båda med skador (fornlämningsliknande lämningar RAÄ 54:1 och 54:2, se figur 3).

Figur 4. Rest av äldre väg norr om väg 606. I bakgrunden ses dagens väg ned mot Gustavsviks herrgård. Fotograferat från norr av Katherine Bless Karlsen.

Vid utgården Uddeby under Gustafsvik påträffades sommaren 1880 en stor silverskatt med mer än 300 mynt av engelsk och tysk härkomst i ett kohorn tillsammans med bl.a. bitsilver och kedjor (SHM 6619). Fyndet gjordes 360 alnar från Väneren vid uppbyggnaden av en gräslinda och dateras till slutet av 900-talet och första hälften av 1000-talet (Schedin 2000:86; Beckman-Thoor & Wiséhn 1992). I närheten av gravfältet har även en enkel skafthålsyx påträffats (RAÄ 119) som indikerar aktivitet i senneolitikum eller bronsålder. Vare sig på gravfältet eller i närområdet runt detta har det tidigare genomförts arkeologiska undersökningar.

I Värmland har det utförts arkeologiska undersökningar i anslutning till ett tjugotal järnåldersgravfält, de flesta under första hälften av 1900-talet men några även i samband med exploaterings- och forskningsgrävningar från slutet av 1980-talet och framåt. Ett viktigt syfte för de senare undersökningarna har varit att lokalisera boplatser runt gravarna, t.ex. undersökningarna vid Helgetorpsgravfältet i Väse, Sundgravfältet i Säffle och Runnevalsgravfältet i Stora Kil (Pettersson 1995, 1999, u.å.; Axelsson & Schedin 2003). Andra frågeställningar kring materialet har varit gravkronologi och relationer till andra områden, ämnen som även behandlas i Pernilla Schedins doktorsavhandling om värmländsk järnålder (Schedin 2000).

Utifrån dagens kunskapsläge kan således gravfältet RAÄ 4 ses som relativt typisk för de södra delarna av länet, med en placering i anslutning till Vänerkustens slättlandskap med bördiga jordar och nära vatten. Gemensamt för dessa är att de består av högar och övertorvade stensättningar.

Traditionen med gravhögar och jordfyllda (övertorvade) stensättningar är belagt från äldre romersk järnålder i västra Värmland och från folkvandringstid i de östra delarna av länet, där det äldre flatmarksgravskicket verkar ha använts helt fram till slutet av romersk järnålder på samma sätt som i östligare områden i Sverige (Bennett 1987; Schedin 2000). Också fyndmaterialet i gravarna och till viss grad även gravfältens storlek och placering visar på liknade skillnader. Gravfält med 10-20 gravar, av samma storlek som RAÄ 4:1, tolkas som gårdsgravfält i anslutning till närbelägna gårdar. Undersökningar visar att dessa vid flera tillfällen har anlagts på eller i anslutning till äldre gravar, boplatser eller åkermark (Artelius 1989; se även Edlund och Annuswer 2003, Schedin 2000 och Wikborg 2007 med referenser). Fynd av ytterligare fornlämningar utan synlig markering ovan mark är därför relativt vanliga i anslutning till denna typ av gravfält.

Genomförande

Undersökningsområde

Mellan Österviks kapell och Västervik kommer den planerade gång-/cykel- och ridvägen att löpa parallellt med och söder om järnvägsspåret i öst-västlig riktning, för sedan vika av mot sydväst längs väg 606 där den ansluter till och förläggs i befintlig vägbana. Förundersökningsområdet utgörs av den västligaste delen av denna sträcka, där gång- och cykelvägen ansluter till väg 606. Denna anslutningspunkt ligger strax norr om och intill gravfältet RAÄ 4:1.

Figur 5. Röjningssten i schakt 8. Fotograferat mot väster av Katherine Bless Karlsen.

Avgränsningen av förundersökningsområdet utgörs i norr av åkerkant/fastighetsgräns mot järnvägsspåret och i väster av väg 606. Söder om denna avgränsning utgör undersökningsområdet en yta på ca 100 x 15 meter i öst-västlig riktning längs järnvägsspåret och i fortsättningen av detta en yta om ca 40 x 15 meter i sydväst-nordöstlig riktning längs väg 606 fram till RAÄ 4:1. Undersökningsområdet uppgår totalt till ca 2000 m² (se figur 3).

Terrängen utgörs av en relativt markerad östsluttning. Dagens markanvändning är som åkermark i norr och övergår till skogsmark i den sydvästligaste delen av undersökningsområdet, där moränryggen med gravfältet tar vid. I dag är hela gravfältet övertorvat och den avgränsningen av gravfältet som är registrerat i fornminnesregistret var därför svår att identifiera i terrängen.

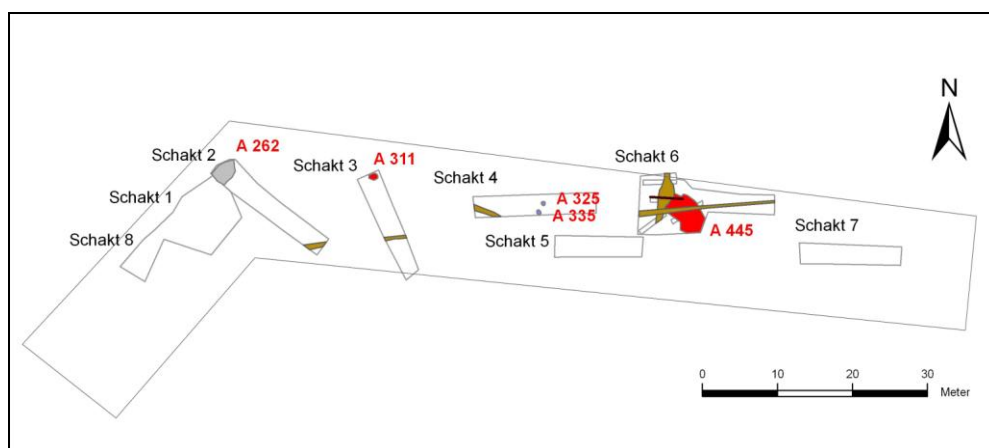
Syfte och inriktning

Förundersökningens syfte var att avgränsa fornlämningen inom undersökningsområdet gentemot planerat arbetsföretag, samt utgöra underlag för länsstyrelsens tillståndsprövning och visa på eventuellt behov av särskild undersökning.

Målsättningen var att genomföra undersökningen med sådan ambitionsnivå att fornlämningen kunde beskrivas avseende:

- datering
- fysisk utbredning inom angivet undersökningsområde
- omfattning och sammansättning av kulturlager, anläggningar och fynd avseende karaktär, mängd, komplexitet och bevarandegrad
- vetenskaplig och pedagogisk kunskapspotential

Eftersom förundersökningen inte har föregåtts av någon utredning eller tidigare undersökningar i närområdet, inkluderade den även en redogörelse för det historiska källmaterialet och det arkeologiska kunskapsläget utifrån tidigare undersökningar av liknande fornlämningar. Målgrupperna var i första hand exploatören och Länsstyrelsen.

Figur 6. Översikt över förundersökningsområdet med schakt och anläggningar. Diken är markerade med brunt och anläggningsnumren med röd färg. Sektionen genom A 445 är markerad med ett svart streck. Skala 1:1 000.

Undersökningsmetod

Förundersökningen genomfördes med grävning av 8 sökschakt, varav 7 med grävmaskin i åkermark (schakt 1-7). Längst i sydväst, i ändan av den skogbevuxna moränhöjden, kunde en mindre förhöjning samt flera stenar iaktas i ytan strax under torven. Eftersom detta område låg något högre i terrängen än åkermarken och på samma moränhöjd som gravfältet, schaktades enbart torven av med grävmaskin medan det resterande arbetet gjordes för hand med hjälp av fyllhammare och skårslev (schakt 8).

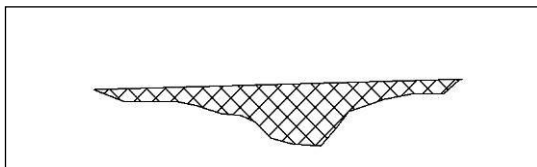
Efter konsultation med länsstyrelsen och en detaljerad redogörelse från Kristinehamn kommun om var och på vilket sätt gång- och cykelvägen skulle ansluta till väg 606, beslutades det att inte ta upp flera schakt närmare gravfältet, eftersom detta område inte kom att beröras av arbetsföretaget. Totalt grävdes 417 m² (108 schaktmeter), vilket utgjorde 21 % av det totala undersökningsområdet på 2000 m².

Schakt och misstänkta anläggningar mättes in med totalstation. Anläggningar snittades och dokumenterades med foto, beskrivningar, profilritningar samt insamling av makro- eller kolprov. En större anläggning i schakt 6 snittades med grävmaskin på flera ställen för att fastställa anläggningens karaktär, avgränsning och djup. Fynd mättes in med totalstation eller samlades in med relation till anläggning eller schakt.

Undersökningsresultat

Jordarten i den västliga och högst belägna delen av undersökningsområdet bestod av stenig morän med sand och grus, samt tydliga spår efter röjning i form av brända trärötter, mycket träkol i matjorden samt jordfyllda gropar efter stenlyft. Längs åkerkanten intill moränryggen, väg 606 och järnvägen påträffades ytliga röjningsstenar, varav några låg ovanpå torven. Stenröjningen av detta gärde har därmed pågått över lång tid, och pågår delvis fortfarande. Morängruset fortsatte i partier ned till schakt 4-6, där botten av schakten övergick i mycket torr och hård lera.

I schakt 2, längs åkerkanten i norr, framkom ett ”röjningsröse” från nyare tid (A 262) som innehöll flera skarpkantade sprängstenar. Delar av detta stenmaterial härrör med stor sannolikhet från anläggandet av väg 606. I detta område påträffades enstaka fynd av tegel och yngre rödgods.

Figur 7. Profilritning av härden A 311 mot nordöst. Skala 1:10.

I schakt 3, längs åkerkanten intill järnvägsspåret, framkom botten av en hård som närmast var totalförstörd av nyare tids plöjning (A 311, figur 7). Härden identifierades dels genom en ökning av sot, träkol, spridda skärvstenar och bränd lera i matjorden och dels genom en mindre koncentration med sot och träkol i nivån strax under matjordslagret. I anslutning till denna påträffades bränd lera. En ¹⁴C-datering av träkol från gran gav 330-540 e.Kr. med 93 % sannolikhet (Ua-37927), d.v.s. yngre romartid/folkvandringstid.

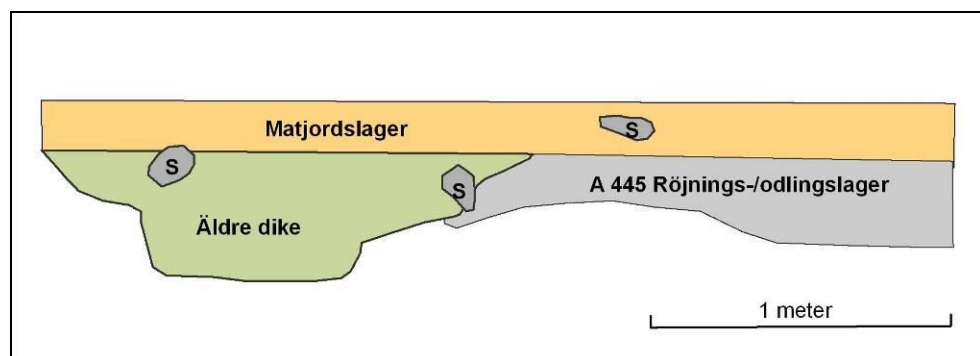

I schakt 4 framkom två cirkelrunda anläggningar (A 325 och A 335) med 0,5 meters diameter, men som enbart var 5-10 cm djupa. Dessa tolkades som möjliga stolphål. Utifrån topografin och resultatet i övrigt är det dock inte sannolikt att dessa har ingått i en byggnadslämning. Anläggningarna kan ha haft samband med aktiviteter i anslutning till gravfältet, men kan även vara någon form av lämningar från nyare tid.

Figur 8. Elisabet Pettersson mäter in det äldre odlingslagret A 445 i schakt 6. Profilsnöret mitt i bilden markerar den ritade sectionen av odlingslagret och diket (figur 9). Fotograferat mot sydöst av Katherine Bless Karlsen.

I schakt 6 påträffades en stor grop som var svår att tolka i ytan på grund av mycket torr lera. Denna snittades därför med grävmaskinens smala skopa på flera ställen. Undersökningen visade att gropen utgjordes av ett större dike som har skurit genom ett äldre röjnings-/odlingslager (A 445, figur 8-9). Diket var tydligt större än övriga diken i området (intill 0,7 meter brett i botten) och bestod delvis av material från det genomskurna odlingslagret. Lagret (A 445) bestod av gråsvart lera med mycket kol och sot och har sannolikt bevarats trots plöjning i nyare tid eftersom det ligger i en naturlig svacka i terrängen, nedanför en mindre brink. Två bitar träkol från ek ¹⁴C-daterades till förromersk järnålder, 400-200 f.Kr., med 95,4 % sannolikhet (Ua-37926).

Figur 9. Norrprofilen i schakt 6 med ett äldre dike och röjnings-/odlingslagret A 445 som har daterats till förromersk järnålder. Skala 1:25.

Schakt 8 längst i sydväst grävdes huvudsakligen för hand eftersom det låg något högre i terrängen, på samma moränhöjd som gravfältet. Här kunde en mindre förhöjning i östra del av schaktet samt enstaka större stenar identifieras strax under ytan redan innan avtorvningen. Undersökningen visade att detta var röjningssten från åkern bestående av ett mindre antal större stenar i ett mycket glest lager samt något flera 0,05 – 0,15 m stora stenar (figur 5), som förutom en antydning till kantkedja i öster inte bildade någon form. För att vara säker på att detta inte var en förstörd grav, grävdes ned till steril nivå på flera ställen utan resultat. I västligaste delen av detta schakt, strax under torven, framkom ett stycke skiffer och en bit av hälleflintliknande bergart, dock utan tydliga avspaltningar. Båda anses naturliga.

Tolkning och utvärdering

Resultaten från förundersökningen visar på aktiviteter från äldre järnålder och fram till nyare tid. Ett fossilt röjnings-/odlingslager (A 445) kunde ¹⁴C-dateras till förromersk järnålder. Träkol från lagret är vedartsbestämt till al och ek (Vedlab rapport 0911, bilaga 3). Eftersom skogsbränder sällan utbryter spontant i lövskog i våra områden, indikerar trädslagen att området har utsatts för en avsiktlig svedjeröjning (Häggström 2002:39; Lindman 2005:27). Lagret har sannolikt bevarats trots plöjning i nyare tid eftersom det ligger i en naturlig svacka i terrängen, nedanför en mindre brink, och kan således representera den äldsta röjningen i detta område (Lindman 2005:30).

En härd (A 311) daterades till yngre romartid/folkvandringstid. Vilka aktiviteter denna representerar är dock osäkert. Både röjningslagret och härden var tydligt påverkade av plöjning i nyare tid och endast delvis bevarade. Detta förhållande kan även ha påverkat bevarandegraden för andra anläggningar inom förundersökningsområdet, bl.a. A 325 och A 335.

De dokumenterade lämningarna ses som representativa för omfattning, karaktär och bevarandegrad inom förundersökningsområdet. Fornlämningen kan dock inte anses som avgränsad, då motsvarande lämningar sannolikt finns även på andra ställen runt gravfältet.

Tidigare undersökningar av järnåldersgravfält visar att dessa vid flera tillfällen har anlagts i anslutning till äldre gravar, boplatser eller åkermark (Artelius 1989; Schedin 2000). Fynd av ytterligare fornlämningar utan synlig markering ovan mark är därför relativt vanliga i närområden runt denna typ av gravfält. Vid undersökningar av begränsade ytor i utkanten av gravfälten kan det dock vara svårt att avgöra vad de enskilda anläggningarna representerar. Det är därför osäkert i vilken grad denna typ av lämningar har någon pedagogisk kunskapspotential. Resultaten ger emellertid ett viktigt bidrag till den vetenskapliga kunskapsuppbyggnaden i länet.

Utifrån resultatet av förundersökningen ser Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen inget behov för ytterligare undersökningar i anslutning till gravfältet i samband med byggnationen.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

GK/12 Värmland, länskarta 1783
J112-71-20 Ölme, Häradsekonomiska kartan 1883-95
J133-10E 6a 64, Ekonomiska kartan 1962
J243-71-1 Karlstad, Generalstabskartan 1888
LL/95 Värmland, länskarta från sent 1600-tal
R81-1:1 Varnums socken, Geografisk karta 1709

Websidor

Ortnamnsregistret, <http://www2.sofi.se>
Värmland.se, <http://www.varmland.org>

Litteratur

Djurklou, N.G. 1954. Warnums socken och staden Kristinehamn. I: Om kyrkor och fornminnen i östra Värmland. N.G. Djurklous reseantäckningar 1866. Meddelanden från Värmlands fornminnes och museiförening, Årgång 52. *Värmland för och nu* 1954. Karlstad.

Artelius, Tore 1989. *Segerstaundersökningen 1987*. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer. Undersökningsenheten, Rapport 1989:1. Stockholm.

Axelsson, Susanne och Pernilla Gunnarsson 1994. *Högsäter och Sund. Om provundersökningar av två järnåldersboplatser vid Byälven, västra Värmland 1993*. Rapport från Sundprojektet, Värmlands Museum.

Axelsson, Susanne och Pernilla Schedin 2003. *Rapport över 1998 års undersökning på Sund*. Göteborgs universitet.

Beckman-Thoor, Karin & Eva Wiséhn 1992. Myntfynd i Dalsland och Värmland. I *Sveriges mynthistoria: landskapsinventeringen*, Brita Malmer (red.). Kungliga Myntkabinettet, Numismatiska institutionen, Stockholms universitet.

Bennet, A. 1987. *Graven, religiös och social symbol. Strukturer i folkvandringstidens gravskick i Mälardalen*. Theses papers in North-European archaeology 18. Doktorsavhandling, Stockholm.

Edlund, Martin och Bo Annuswer 2003. *Järnålderns gravar i öst och väst. I Mittens rike. Arkeologiska berättelser från Närke*, Leif Karlenby (red.). Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar Skrifter No 50, s. 157-182.

Häggström, L. 2002. Öggestorps åkrar. Åldersbestämning av agrarhistoriska lämningar, metodutveckling och förutsättningar inom uppdragsarkeologin. *In situ* 2002:37-47.

Lindman, Gundela. 2005. Svedjebrukets roll i västsvensk agrarhistoria. Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska undersökningar, Skrifter 68.

Pettersson, Susanne 1995. Värmländsk järnålder – gravkronologi och boplatzproblematik. *Ny giv för värmländsk arkeologi. Värmland förr och nu*. Årsbok för Värmlands Museum, Årgång 92: 53-74.

Pettersson, Susanne 1999. *Rapport över undersökningarna vid Helgetorp*. Internrapport, Värmlands Museum.

Pettersson, Susanne u.å. *Rapport över tre undersökta gravhögar (och förmodade boplatzlämningar) på gravfältet vid Runnevål*. RAÄ 1, Stora Kil kommun och socken, Värmlands län. Värmlands Museum.

Pettersson, Susanne och Eva Svensson u.å. *Ett järnåldersfält i Grums. Rapport över en arkeologisk undersökning i kvarteret Orrby*. Värmlands Museum.

Schedin, Pernilla 2000. *Möten med Värmland – om kontakter under järnåldern*. GOTARC. Series B No. 14. Doktorsavhandling. Institutionen för arkeologi, Göteborgs universitet.

Wikborg, Jonas 2007. De levande och de döda. Gravfältens kontinuitet och relation till bebyggelsen. I *Att nå den andra sidan. Om begravning och ritual i Uppland*. Arkeologi E4 Uppland – studier, Volym 2, (Michel Notelid (red.)). Societas Archaeologica Upsalensis, Riksantikvarieämbetet och Upplandsmuseet.

Tekniska och administrativa uppgifter

KM dnr:	08052
Länstyrelsen dnr, beslutsdatum:	431-20481-2007, 2008-05-22
Undersökningsperiod:	9 – 11 juni 2008
Arkeologitimmars:	48 timmar
Maskintimmar:	Bekostades av Kristinehamns kommun
Exploateringsyta:	417 m ²
Personal:	Katherine Bless Karlsen (projektledare) och Elisabet Pettersson
Belägenhet:	Västervik 1:2, Kristinehamns socken
Ekonomisk karta:	10E 6a
Koordinatsystem:	RT 90
Koordinater:	X6582347, Y1400728
Höjdsystem:	RH 00
Inmätningmetod:	Digital inmätning (Totalstation)
Dokumentationshandlingar:	Digitalfoton, fältritningar. Arkivhandlingar kommer att förvaras på Antikvarisk- Topografiska Arkivet (ATA), Riksantikvarieämbetet i Stockholm.
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs.

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Marksdrag och topografiskt läge	Längd, m	Djup, m	Area, m ²	Anmärkning	Anläggningar	Underlag
1	Åker och åkerkant mot väg	14	0,3	112	Kol, sot, brända trärötter		Grusig/sandig morän
2	Åkermark, östsluttning	17	0,3	51	Kol, sot, brända trärötter	A 262 Röjningsröse från nyare tid	Grusig/sandig morän
3	Åkermark, östsluttning	15	0,3	45	Kol, sot, brända trärötter, stenlyft	A 311 Härd	Grusig/sandig morän
4	Åkermark intill järnväg	17	0,3	51		A 325, 335 Stolphäl	Grus/sand och lera
5	Åkermark	12	0,3	36	Stenlyft		Grus/sand och lera
6	Åkermark intill järnväg	18	0,2 – 0,7	94	Diken och äldre åker	A 445 Röjnings-/odlingslager	Grus/sand och lera
7	Åkermark	13,5	0,3	10,5			Sand och lera
8	Skogsmark, utvidgning av schakt 1 mot väster	6	0,1-0,3	18	Kol och sot, röjningssten		Grusig/sandig morän
9	Schakt genom dike	4,5	0,3				
10	Schakt genom dike	4,5					
11	Schakt genom äldre odlingsjord	5	0,4				
12	Schakt genom dike	4	0,3				

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anl. nr	Schakt	Typ	Fyllning	Anmärkning	Längd	Bredd	Djup
262	2	Röjningsröse		Modernt, sprängsten			
311	3	Härd	Kol, sot, skärvsten, bränd lera	Oregelbunden	1,0 m	1,0 m	0,04-0,13 m
325	4	Stolphäl?	Lera	Cirkelrund	0,5 m	0,5 m	0,1 m
335	4	Stolphäl?	Grusig lera	Cirkelrund	0,5 m	0,5 m	0,1 m
445	6	Röjnings-/odlingslager	Gråsvart lera m kol, sot och aska	Kapat av äldre dike	6,0 m	3,4 m	0,25 m

Bilaga 3. Vedartsanalyser

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 0911

2009-02-22

Vedartsanalyser på material från Attersta Raå 39 SU, Mosjö Raå 93 FU och Kristinehamn FU.

Uppdragsgivare: Katherine Bless Karlsen/Kulturmiljövård Mälardalen

Arbetet omfattar sju kolprov från tre olika undersökningar, en slutundersökning i Attersta och två förundersökningar i Mosjö respektive Kristinehamn.

Proverna från de tre områdena innehåller kol av al, ek, gran, en och tall. Av dess är det egentligen bara al som lämpar sig riktigt bra för datering genom att den inte blir så gammal i sig. Risken för att man ska ha fått tag på och använt sig av väldigt gammal en är också ganska liten. För de fem andra proverna finns risk att egenåldern är hög, något som kan vara bra att känna till när man ska bedöma resultaten av dateringarna.

~~Analysresultat Attersta Raå 39 SU KM 08084~~

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
~~11926~~	~~11992~~		~~1.3g~~	~~0.9g 8 bitar~~	~~8 bitar gran~~	~~Gran 69mg~~	

~~Analysresultat Mosjö sn. Raå 93 FU Södra Tvärleden KM 08068~~

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
	1		<0.1g	0.1g 8 bitar	8 bitar gran	Gran 56mg	
	2		<0.1g	<0.1g 4 bitar	2 bitar ek 2 bitar tall	Tall 14mg	
	3		<0.1g	<0.1g 5 bitar	5 bitar en	En 20mg	
	4		<0.1g	<0.1g 4 bitar	4 bitar tall	Tall 18mg	

Analysresultat Kristinehamn FU KM 08052

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
311	2		1.3g	0.5g 30 bitar	30 bitar gran	Gran 52mg	
445			0.9g	0.7g 12 bitar	10 bitar al 2 bitar ek	Al 125mg	

Hoppas ni är nöjda med arbetet!

Erik Danielsson/VEDLAB
Kattås
670 20 GLAVA
Tfn: 0570/420 29
E-post: vedlab@telia.com

Bilaga 4. ¹⁴C-analyser

Lab. nr	Anl. nr	Anläggningstyp	Material kontext	och ¹⁴ C-ålder BP	δ ¹³ C ‰ PDB	Kalibrerad ålder med ett sigma r	Kalibrerad ålder med två sigma r
Ua-37926	A 445	Lager	Träkol	2 270 ± 35	-28,8	400–230 BC	400–200 BC
Ua-37927	A 311	Härd	Träkol	1 645 ± 35	-27,3	340–440 AD	330–540 AD

